

LA COL·LECCIÓ ARQUEOLÒGICA DE JOSEP SALA I MOLAS

JORDI VIDAL

Universitat Autònoma de Barcelona

jordi.vidal.palomino@uab.cat

The archaeological collection of Josep Sala i Molas

L'objectiu del present article és el d'analitzar la tasca arqueològica de Josep Sala i Molas. Hem centrat el nostre estudi en tres àmbits principals: la seva actuació sobre el terreny, la creació de la seva col·lecció privada de materials arqueològics i el significat d'aquesta recopilació dins la naixent institucionalització de l'arqueologia catalana a principis del s. xx, sota el lideratge de Pere Bosch Gimpera. Per dur a terme la recerca ens hem basat tant en l'anàlisi de la seva producció bibliogràfica com en l'estudi de documentació d'arxiu relacionada amb la seva col·lecció arqueològica.

Paraules clau: Pere Bosch Gimpera, castell de Malla, Joaquim Miret i Sans, Institut d'Estudis Catalans, Museu Episcopal de Vic, excursionisme.

The purpose of this article is to analyze the archeological work of Josep Sala i Molas, focusing on three main areas: his excavations, the creation of his private collection of archaeological materials and the significance of that collection within the nascent institutionalization of Catalan archaeology at the beginning of the 19th century under the leadership of Pere Bosch Gimpera. In order to carry out the research, we have analyzed both his bibliographic production and the relevant archival documentation concerning his archaeological collection

Keywords: Pere Bosch Gimpera, castle of Malla, Joaquim Miret i Sans, Institut d'Estudis Catalans, Museu Episcopal de Vic, hiking.

Data de recepció: 23/8/2017. Data d'acceptació: 20/10/2017.

Introducció: el paper del col·leccionisme dins la història de l'arqueologia

Alain Schnapp iniciava el seu influent estudi sobre la història de l'arqueologia (Schnapp, 1993) amb una cita del filòsof i historiador polonès Krzysztof Pomian qui, de forma molt provocadora, definia l'arqueologia com una forma sublimada de col·leccionisme. Per descomptat, seria difícil trobar avui en dia arqueòlegs professionals que compartissin la idea apuntada per Pomian. Però la cita servia a Schnapp per introduir la importància del col·leccionisme en el desenvolupament de l'arqueologia com a disciplina acadèmica. De fet, segons el relat de Schnapp, podem entendre l'arqueologia com el resultat final d'un llarg procés evolutiu, originat precisament a partir del col·leccionisme d'objectes antics, un col·leccionisme l'origen del qual se situa ja a la prehistòria, estant íntimament lligat a la tendència natural de l'ésser humà d'aplegar i conservar objectes d'un passat més o menys remot. L'evolució a la qual es refereix Schnapp és la que va d'un moment inicial (col·leccionisme), on els objectes es valoren per ells mateixos (per la seva antiguitat, el seu prestigi, el seu exotisme...), fins a l'actualitat

(arqueologia), on l'èmfasi es posa en la capacitat que tenen aquells objectes i el seu context per aportar dades per a la reconstrucció històrica.

En el cas de Catalunya, és fàcil identificar l'existència d'aquest procés evolutiu al qual ens estem referint. La institucionalització de l'arqueologia al nostre país es produí ja ben entrat el segle xx, arran de la creació del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans (en endavant IEC) el 1915 i de l'arribada de Pere Bosch Gimpera a la càtedra d'Història Universal (Antiga i Mitjana) de la Universitat de Barcelona el 1916 (Gracia & Cortadella, 2007). Amb anterioritat, a banda d'excavacions més o menys afortunades, el que trobem és un bon grapat de col·leccionistes de materials arqueològics que, en molts casos, amb la seva tasca originaren el nucli de molts dels nostres museus actuals.¹

En el present treball ens proposem analitzar un exemple concret i significatiu de col·leccionisme arqueològic protagonitzat per un vigatà il·lustre, Josep Sala i Molas, propietari d'una de les col·leccions privades més importants de la Catalunya de principis del segle xx.

Josep Sala i Molas: breus anotacions biogràfiques

Josep Sala i Molas (Vic, 1869-1940), més enllà de ser conegut en el camp de l'arqueologia, fou un reconegut advocat de la capital osonenca. Llicenciat en dret a la Universitat de Barcelona el 1890, ben aviat tornà a Vic, des d'on exercí la seva professió instal·lat al seu despatx de la plaça de la Constitució, al mateix edifici on el seu pare, Joaquim Sala i Marfa, regentava la botiga coneguda popularment com a «Can Drogues».

Sala tingué una important significació política en la història de Vic durant la primera meitat del segle xx. Ell era un dels homes forts del Partit Liberal Conservador a Osona, fet que li va valer per exercir com a regidor el 1899 i com a alcalde de Vic en tres etapes diferents (1903-1906, 1914 i 1939) (Tornafoch, 2002: 138).

Pel que fa a la seva vessant més estrictament cultural, que és la que aquí ens interessa, Sala s'implicà activament en la vida de la ciutat, per exemple sent membre de la junta directiva del Museu Episcopal de Vic (en endavant MEV). De la mateixa manera, i ja més a prop de l'àmbit de l'arqueologia, convé destacar la seva important faceta com a excursionista, estudiada per Francesc Roma i Xavier Ginesta (Roma & Ginesta, 2006). A principis del segle xx Sala estava al capdavant d'un grup informal d'excursionistes osonencs que convivia, des de 1909, amb la Secció Excursionista de Catalunya Vella. Dos anys més tard, el 1911, i sota la iniciativa de mossèn Josep Gudiol i Cunill i del notari Josep Sans Font, tots dos grups es fusionaren creant el Centre Excursionista de Vic. Sala hi participà activament, integrant-se com a vocal de la primera junta directiva,

1. Sobre aquesta qüestió vegeu, entre d'altres, Fontbona (2010). Sobre la importància del col·leccionisme (també arqueològic) a Vic i a la comarca d'Osona ja durant el s. xix vegeu Ordeig (1991) i Cao & Sureda (2011). En general, sobre el col·leccionisme català artístic i arqueològic a Catalunya vegeu les diferents contribucions aplegades a Bassegoda (2007).

presidida per Gudiol, i redactant, juntament amb el mateix Gudiol i amb Sans, el primer reglament del Centre.² Val a dir, però, que Sala abandonà el càrrec l'any següent i, més endavant, també abandonà el Centre, sense que en coneguem els motius.³ Com veurem en els apartats següents, l'afició de Sala per l'excursionisme explica en bona mesura la creació de la seva col·lecció arqueològica.

Malgrat que, com apuntàvem al principi, Sala destacà sobretot com a advocat i com a polític, també publicà alguns treballs de recerca històrica, sempre centrats en l'estudi de la noblesa osonenca durant l'edat mitjana (Sala, 1912b; 1913; 1930; 1933; 1957). En canvi, i malgrat la seva afició pel col·leccionisme arqueològic, tan sols publicà una breu nota sobre una excursió al menhir de la Garriga del Solei (a Seva) (Sala, 1912a). Aquest silenci bibliogràfic gairebé absolut sobre la seva activitat arqueològica explica que Sala sigui una figura pràcticament absent de totes les històries de l'arqueologia a Catalunya escrites fins avui.

La col·lecció d'antiguitats arqueològiques de Sala

La millor descripció de la col·lecció d'antiguitats de Sala l'ofereix Pere Bosch Gimpera, qui la visità i l'estudià el novembre de 1914. Sala i Bosch entraren en contacte de forma indirecta, a partir de la intermediació del medievalista Joaquim Miret i Sans, un dels fundadors de l'IEC i membre destacat de la seva Secció Històrico-Arqueològica (en endavant SHA).⁴ El contacte va néixer arran de les excavacions que Sala pretenia fer al jaciment de Camp del Nasi (Centelles, Osona) (vegeu apartat 4). Abans de començar aquestes excavacions decidí posar-se en contacte amb Miret per tal de sol·licitar l'ajut de l'IEC, fet que demostra el lideratge que estava assolint la institució en la recerca arqueològica a Catalunya.⁵ L'episodi va quedar reflectit de la següent manera a l'acta de la SHA corresponent a la sessió del 16 de novembre de 1914:

«El Sr. Miret dona compte d'una lletra del Sr. Sala i Molas, de Vich convidant a la secció H-A de l'I. d'E.C. o al Sr. Bosch Gimpera en nom d'aquest a acompanyar-lo en unes excavacions que ha començat per a practicar un reconeixement a una estació prehistòrica de Centelles. S'acorda delegar al Sr. Bosch.»⁶

La col·laboració entre Sala i Bosch es va concretar de manera immediata, ja que a la reunió de la setmana següent de la SHA, celebrada el 23 de novembre de 1914, Bosch ja estava en disposició d'informar breument els seus companys

2. Reglament publicat al primer volum del *Butlletí del Centre Excursionista de Vich* (núm. 1 (1912), p. 1-3).

3. Sala no apareix esmentat a la llista de socis del Centre publicada al *Butlletí del Centre Excursionista de Vich* (núm. 26 (1918), p. 1-2).

4. Sobre la figura de Miret i Sans vegeu, entre d'altres, Ferrer (2003).

5. Sobre aquesta qüestió vegeu Gracia & Cortadella (2007) i Cortadella (2010).

6. Acta de la reunió del 16 de novembre de 1914 de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC. Arxiu de l'IEC. La carta de Sala que aquí s'esmenta no ha pogut ser localitzada dins la correspondència de Joaquim Miret i Sans, dipositada a la Biblioteca Nacional de Catalunya, on només hi trobem una postal, del 31 de maig de 1915. La carta tampoc no ha estat localitzada a l'arxiu de l'IEC.

tant dels resultats de les excavacions a Camp del Nasi com de la seva visita a la col·lecció privada de Sala, de la qual únicament destacava la gran quantitat de destrals prehistòriques que contenia:

«El Sr. Bosch Gimpera, el qual es present al començament de la sessió, dona compte del seu viatge a Centelles amb el Sr. Sala i Molas de Vich. Varen explorar tres sepultures pobres en general, de les quals ofereix fotografies. Va visitar també la col·lecció del Sr. Sala molt rica en atxes prehistòriques.»⁷

Afortunadament, l'any següent Bosch publicà un petit article on comentava amb més detall els continguts de la col·lecció arqueològica de Sala (Bosch Gimpera, 1915b). A grans trets, Bosch apuntava que la col·lecció estava formada per un conjunt aproximat de 1.200 peces, la major part d'elles d'època neolítica i procedents de diferents jaciments catalans. La descripció posterior de Bosch seguia un ordre cronològic aproximat, amb una primera classificació d'objectes en quatre tipus diferents: destrals i instruments de pedra, de sílex, d'os i ceràmica neolítica, procedents, entre d'altres, de Sant Pubim de Veciana, la Pobla de Segur,⁸ Corcó,⁹ Caldes d'Estrac, Siurana, Sentfores, Muntanyola,¹⁰ Solsona i la Cova del Salomó. Tot seguit, Bosch encetava un nou apartat dedicat als materials provinents del dolmen de Camp-sa-l'Arca (Rupit i Pruit). Segons apuntava el mateix Bosch en una publicació posterior, el dolmen va ser excavat en un primer moment pel metge Miquel Bosch, de Sant Feliu de Pallerols, qui es quedà amb els objectes exhumats (ossos, una peça de sílex, un braçalet i dues torques de bronze i diverses llavors) per a la seva pròpia col·lecció. Posteriorment, Sala tornà a intervenir sobre el jaciment, i trobà diversos fragments ceràmics, dos ganivets de sílex, una punta de sageta, una peça d'os i un fragment de petxina, materials tots ells que passaren a formar part de la seva col·lecció particular (Bosch, 1919: 117, n. 2).

Posteriorment, Bosch encetava un nou apartat per referir-se als diferents objectes de bronze de la col·lecció: concretament dues puntes de llança procedents de Biscarri i Folquer, i diverses puntes de sageta procedents de Solsona, Balaguer i Cervera. En aquest apartat situava també un vas procedent de Beranui. Finalment, acabava la seva relació d'objectes referint-se al material ceràmic d'època romana (fragments ceràmics i de vidre, *terra sigillata*, ossos) d'un sepulcre romà de Corbins.¹¹

7. Acta de la reunió de 23 de novembre de 1914 de la Secció Històrico-Arqueològica de l'IEC. Arxiu de l'IEC.

8. La peça descrita per Bosch («martell de basalt») possiblement procedia del dolmen de la Llosana. Actualment les lloses que formarien part del sepulcre resten caigudes i desplaçades del seu lloc original.

9. L'«escarpra» a la qual es referia Bosch possiblement procedia del dolmen de Puig ses Pedres, ja que tenim notícies relatives a petites intervencions sobre el monument realitzades per excursionistes vigatans a principis del s. XX (Rius, 1923: 502).

10. Bosch probablement es refereix a materials procedents de la cista de Serra Subirana, cista estudiada per Maria Àngels Petit el 1975, quan va poder constatar que el jaciment havia estat completament saquejat, sense esmentar Sala en cap moment (Petit, 1975).

11. Quatre anys més tard, en el context de la seva *Prehistòria catalana*, Bosch completava una mica més la descripció dels materials de la col·lecció de Sala, tot assenyalant l'existència de peces provinents d'altres jaciments. Concretament, Bosch apuntava l'existència a la col·lecció de Sala de destrals, martells, eines d'os, ceràmica i puntes de fletxa i de llança provinents de jaciments no esmentats a l'article de 1915: «Aguilar de Segarra, Alpens, Arenys de Munt, Argensola, Artés, Avià, Bagà, Balenyà, Bertí,

Per desgràcia, el que no va fer Bosch fou proporcionar cap referència a l'aspecte de la col·lecció: on estava ubicada, quina era la disposició dels materials, on estaven dipositats, etc. En funció de la seva descripció, però, podem aventurar que potser Sala els havia ordenat de forma aproximadament cronològica, començant pels materials neolítics fins a arribar als objectes d'època romana, tal vegada amb una secció monogràfica dedicada al dolmen de Camp-sa-l'Arca, que el mateix Bosch descrivia de forma individualitzada. De la mateixa manera, sembla que Sala portava un registre del lloc de procedència de cada objecte, de manera que és possible que les peces de la col·lecció poguessin estar acompanyades d'alguna petita fitxa tècnica i/o explicativa. En aquest sentit, cal recordar que Sala va fer imprimir un acurat mapa arqueològic de la comarca d'Osona en forma de carta postal, mapa elogiat pel mateix Bosch com a «exacte»,¹² fet que testimonia la seva cura en la tasca de registre.¹³ Finalment, i com era propi de l'època, de ben segur ens hem d'imaginar una col·lecció molt atapeïda, amb espais sobrecarregats de peces, evitant qualsevol buit.¹⁴

Sabem, però, que la descripció de la col·lecció de Sala publicada per Bosch no era exhaustiva, sinó que únicament feia referència als materials arqueològics que li interessaven, deixant de banda tots aquells objectes que quedaven fora del seu focus d'atenció professional. I això ho sabem perquè el mateix Sala, en una carta enviada poc abans, el 25 de setembre de 1914, a Miret i Sans, feia una breu descripció de la seva col·lecció, descripció on s'inclouien alguns materials omesos per Bosch, perquè no es tractava de materials pròpiament arqueològics:

«Molt Sr. Meu: ma colecció consisteix en un miler de destraletes (hachas) neolítiques, alguns instruments de sílex tallats, pochs d'os, puntes de fletxes

Bigues, Borredà, Calaf, Caldes de Montbui, Calders, Campdevàrol, Castellcir, Castellfollit, Castellnou de Bages, Castellterçol, Cervelló, Collbató, Collsuspina, Corró d'Avall, Conill de Calaf, Dosrius, Esparreguera, Estany, Folgueroles, Fumanya, La Batlloria, La Bola, La Garriga, Llerona, Lliçà d'Amunt, Lliçà de Vall, Martorelles, Mirambell, Monistrol de Calders, Monistrol de Montserrat, Moià, Mura, Olesa de Montserrat, Olost, Oristà, Parets del Vallès, Peguera, Perafita, Piera, Prats de Lluçanès, Riells, Ripoll, Rocafort, Rubí, Sabassona, Sagàs, Sant Agustí de Lluçanès, Sant Bartomeu del Grau, Sant Bartomeu de Sesgueioles, Sant Boi de Lluçanès, Sant Feliu de Codines, Sant Feliu Sasserra, Sant Joan de les Abadesses, Sant Llorenç Savall, Sant Martí d'Albars, Sant Martí de Sesgueioles, Sant Pere de Torelló, Sant Pubim de Veciana, Sant Vicenç de Torelló, Santa Eugènia de Berga, Santa Eugènia de Relat, Santa Eulàlia de Riuprimer, Santa Eulàlia de Ronçana, Santa Maria de Besora, Seva, Súria, Taradell, Tavertet, Tona, Torre d'Oristà, La Valldan, Ventolà, Vilada, Viladecavalls, Vilanova de Sau, Pinell de Brai, Pont d'Armentera, Vespella de Gaià, Villalonga del Camp, Alentorn, Anglesola, Ardèvol, Artesa de Segre, Baronia de Rialb, Besora, Biosca, Biscarri, Castellbò, Ciutadilla, Comiols, Escars, Folguer, Fontanet, Fontsagrada, Gerri de la Sal, Gualter, Guimerà, Guissona, Gurb, Isona, Ivorra, Llussà, Menàrguens, Montmagastre, Olius, Pallerols, Pinós, Pla de Sant Tirs, Pinós, Portell, Rialp, Riner, Riu de Bregós, Sanahuja, Sant Guim de la Plana, Sant Llorenç dels Piteus, Sant Salvador de Toló, Santa Magdalena, Santa Maria de Meià, Seu d'Urgell, Talarn, Torà, Vallferosa, Vallfogona de Riucorp, Verdú, Vilanova de Meià, Vicfred, Queralbs, Das, Girona, Gombrèn, La Pedra, Llanars, Nava, Ogassa, Olot, Puigcerdà, Ribelles, Ribes de Freser, Sant Pau de Segúries, Setcases, Tolrà i Vilajuïga» (Bosch, 1919: 130 i s., 141 i s., 166 i s., 273).

12. Casanovas, 2015: 71.

13. El mapa, conservat a l'Arxiu i Biblioteca Episcopal de Vic, ha estat recentment publicat per Casanovas (2015: 73).

14. Al Museu d'Arqueologia de Catalunya, entre les 138 caixes d'arxiu plenes de fitxes creades amb motiu de l'Exposició Internacional d'Indústries Elèctriques i General Espanyola, que s'hauria d'haver celebrat el 1918, s'hi conserven les corresponents a les peces de la col·lecció de Sala (Casanovas, 2010: 123 i s.).

d'aram, id de ferre de totes edats, un hermós sabre del segle XI sembla, apart algun incunable, excepte aquests ultims, o sia'ls incunables, tot catalá.»¹⁵

La mateixa descripció de Sala ens ensenya alguns elements interessants. En primera instància s'aprecia que la seva col·lecció no era exclusivament (encara que sí principalment) una col·lecció arqueològica d'època antiga i prehistòrica, sinó que també incloïa material medieval, així com material de bibliòfil d'època moderna.

Al llarg de la seva vida, Sala va fer donació d'un total de 24 peces de la seva col·lecció particular al MEV.¹⁶ El fet que aquí volem destacar és que la majoria d'aquestes peces tampoc no apareixen a la descripció de Bosch Gimpera i ens serveixen, per tant, per completar el nostre inventari dels continguts de la col·lecció de Sala. La major part de les peces, un total de 14, són un conjunt de 12 petits recipients de vidre (ungüentaris) procedents d'una sepultura romana de Corçà i dos més procedents d'Empúries. Aquesta col·lecció d'ungüentaris, donada per Sala al MEV el 1929, ha estat recentment estudiada per Josep Maria Nolla i Marc Sureda. Els autors, malgrat la manca de documentació sobre l'origen del conjunt i la forma com Sala l'obtingué, apunten la possibilitat que el material de Corçà l'aconseguís mitjançant compra o donació, mentre que els dos exemplars d'Empúries probablement els adquirí al mercat de l'Escala, i descarten d'aquesta manera que Sala participés en alguna mena d'excavació a cap dels dos jaciments (Nolla & Sureda, 2010: 118). Altres materials donats per Sala al MEV foren alguns exemplars d'indústria lítica, diverses peces ceràmiques (una procedent de Malla, on Sala descobrí el seu castell, com veurem a l'apartat següent), una ara d'altar paleocristiana del monestir benedictí de Sant Pere de Casserres (les Masies de Roda)¹⁷ i restes òssies de Granera.¹⁸

De la mateixa manera, cal contemplar la possibilitat que la col·lecció de Sala inclogués també algunes peces paleontològiques. Com a mínim, així es podria desprendre de la seva afició a la matèria, ben atestada, per exemple, gràcies a la seva troballa d'una dent de *Carcharodon megalodon* a prop del castell de Sant Martí de Centelles. La troballa va ser presentada com un fet prou destacable pel P. Joaquim Maria de Barnola a la reunió de la Institució Catalana d'Història Natural, celebrada el 6 de maig de 1917 a la Biblioteca del Museu Martorell, al Parc de la Ciutadella de Barcelona (Anònim, 1917).

Un altre element que convé destacar és el del creixement de la col·lecció de Sala, malgrat els donatius al MEV que acabem d'esmentar. Així es desprèn d'un article de l'arquitecte olotí Josep Danés i Torras de 1932, on assenyalava, entre

15. Carta de Josep Sala i Molas a Joaquim Miret i Sans. Vic, 25 de setembre de 1914. Text manuscrit. Arxiu de l'IEC.

16. Agraïm a Marc Masó, documentalista del MEV, la informació que ens facilità sobre aquestes 24 peces.

17. La notícia d'aquest donatiu de Sala, fet el 1917, fou recollida per la premsa local (*Gazeta de Vich*, 25 d'agost de 1917).

18. Potser procedents de la cova del Salomó, tot i que al registre del MEV no s'hi especifica cap nom de jaciment.

d'altres, que la col·lecció de Sala constava en aquells moments de 1.700 peces (Danés, 1932: 326), 500 més que quan la va visitar Bosch Gimpera el 1914. Així doncs, el creixement de la col·lecció durant aquells divuit anys havia estat de gairebé un trenta per cent.

Si recapitem, veiem com la col·lecció de Sala incloïa (possiblement) material paleontològic, material prehistòric, que constituïa el grup numèricament més significatiu (essencialment destrals, però també restes òssies, peces metàl·liques i ceràmica), material d'època romana (provinent de Corbins, Corçà i Empúries) i material medieval (ara d'altar de Sant Pere de Casserres, ceràmica de Malla, sabre de procedència no especificada), així com diversos incunables. Com veiem, i malgrat la preferència evident pels materials prehistòrics, l'espectre cronològic que abastava la col·lecció era molt ampli i heterogeni, fet que segurament li conferia un aspecte més semblant al d'un gabinet d'antiguitats d'època moderna que al d'una col·lecció arqueològica del segle XX.

Malauradament, desconexem el destí final de la col·lecció, tret de les 24 peces que ell mateix donà en vida al MEV. Sobre aquesta qüestió Juana Maria Huélamo i Josep M. Solías apunten que a la mort de Sala, el 1940, les seves filles marxaren de Vic i la col·lecció, possiblement, anà a parar al mercat d'antiguitats (Huélamo & Solías, 2010: 17 i s.), fet que deuria comportar la seva disgregació definitiva. D'aquesta forma es perd el rastre d'una de les col·leccions arqueològiques privades més importants de la Catalunya de principis del segle XX.

Activitat arqueològica sobre el terreny

Malgrat que Sala fou en essència un col·leccionista arqueològic, també tenim notícies que indiquen que ell mateix participà i/o promogué l'excavació de diversos jaciments, bàsicament amb la intenció de nodrir de peces la seva col·lecció, tasca estretament lligada a la seva afició excursionista. En aquest sentit, però, cal assenyalar l'evident dificultat que existeix a l'hora de mirar de determinar amb detall quines foren i quan es produïren aquelles excavacions, ja que Sala, a diferència d'altres pioners de l'arqueologia catalana, no tenia el costum de publicar els resultats de la seva activitat sobre el terreny.

Amb tot, gràcies a la bibliografia i a algunes notícies d'arxiu, tenim documentades amb cert detall dues exploracions arqueològiques protagonitzades per Sala.

La primera està relacionada amb el castell de Malla. El castell, originàriament conegut com a castell d'Orsal, fou fundat a principis del s. X, a prop de la parròquia de Sant Vicenç de Malla. Segons apuntava Sala a la carta a Miret i Sans a la qual ens referim abans, ell va ser el descobridor de les restes de l'esmentat castell, que explorà amb l'ajut de l'arquitecte Josep Maria Pericas¹⁹ i del farmacèutic Joaquim Vilaplana, tots dos també de Vic. Fou fruit d'aquelles primeres exploracions la

19. Catasús (2016: 241) publica les notes de Pericas d'una excursió al castell de Malla del 22 d'octubre de 1910.

troballa de diversos fragments ceràmics així com d'un projectil, possiblement metàl·lic, materials que probablement passaren a formar part de la seva col·lecció, malgrat que Bosch Gimpera no els esmenti:

«Dijous ab els amichs Vilaplana, Pericas... anem a acabar l'exploració d'un castell que vaig descobrir a Malla hont hi hem trovat molts trossets de ceràmica, un dart... Si volen concorrehi avisim que si arriban al tren de las dotze, que surt de Sarrià a las 9 1/2, els esperarà una tartana, pero millor si venian en el primer tren que axis, ab mes detenció, veurian ma colecció y a la tarde el castell.»²⁰

El castell avui en dia pràcticament ha desaparegut, únicament se'n conserven en superfície algunes pedres disperses. Amb tot, i gràcies a la planta dibuixada per Pericas el 1918, ens podem fer una idea aproximada de l'estat de l'edifici el 1914, quan Sala el descobrí.²¹ A la planta s'hi observen un seguit d'estances rectangulars, així com un mur de tancament al costat nord de l'edifici, mur que segueix la forma del turó sobre el qual s'aixecava el castell. En aquest cas, és interessant notar com la figura de Sala ha desaparegut de la bibliografia, de manera que el descobriment del castell s'ha vinculat de forma exclusiva a Pericas. De ben segur, cal atribuir l'omissió de Sala al fet que no publicués mai cap treball sobre el castell de Malla.

Poc després d'aquella actuació, coneixem un segon treball arqueològic de Sala, ja esmentat, al Camp del Nasi. El novembre de 1914 ell i Bosch Gimpera estudiaren un total de sis sitges amb enterraments, localitzades en aquell jaciment de Centelles (Bosch Gimpera, 1915a). Durant el transcurs dels treballs, Sala i el propietari del camp on es trobaven les sitges informaren Bosch que ja feia anys que se n'estaven extraient materials arqueològics, i el propietari reconeixia que ell mateix posseïa un vas provinent d'una de les sitges, vas que posteriorment entregà al MEV. En el relat de Bosch no consta, però, que Sala també tingués a la seva col·lecció materials del Camp del Nasi, una opció, amb tot, que no cal descartar. Bosch va concloure el seu treball sobre el jaciment apuntant que probablement es tractava de sepultures d'època romana, basant-se, entre d'altres, en l'existència de suposats paral·lelismes amb el material ceràmic del sepulcre de Corbins, conservat a la col·lecció de Sala.²² De nou, com passava en el cas del castell de Malla, és interessant constatar com també aquí el nom de Sala no apareix a la bibliografia especialitzada, i el jaciment es vincula de manera exclusiva a la figura de Bosch Gimpera.²³ Queda clar que el fet de no publicar els seus treballs de camp ha condemnat Sala a un cert oblit historiogràfic.

Al castell de Malla i al Camp del Nasi cal afegir-hi les ja esmentades intervencions de Sala al dolmen de Camp-sa-l'Arca i a Sant Martí de Centelles. De

20. Carta de Josep Sala i Molas a Joaquim Miret i Sans. Vic, 25 de setembre de 1914. Text manuscrit. Arxiu de l'IEC (vegeu Apèndix documental).

21. Planta publicada a Pladevall & Català (1973: 819). De fet, la planta i les notes de Pericas sobre el castell de Malla formen part del reduït grup de materials de l'obra inèdita *Les fortificacions feudals d'Ausona*, escrita conjuntament amb Ramon Vilanova i Rosselló, que no foren destruïts durant la Guerra Civil (Pladevall, 1980: 151 i s.).

22. Aquesta datació, però, ha estat qüestionada per Molas a partir d'un nou estudi del material ceràmic, proposant unes dates més genèriques, dels segles II-I a. de la n. e. (Molas, 1975: 76).

23. Vegeu, per exemple, Padrós (2010: 255).

la mateixa manera, és molt possible que la resta de materials de la seva col·lecció procedents de jaciments de la comarca d'Osona els hagués obtingut també ell mateix sobre el terreny. Però la seva col·lecció incloïa peces procedents d'un total de 27 comarques catalanes més: l'Alt Camp, l'Alt Empordà, l'Alt Urgell, l'Anoia, el Bages, el Baix Empordà, el Baix Llobregat, el Berguedà, la Cerdanya, la Conca de Barberà, la Garrotxa, el Gironès, les Guilleries, el Maresme, el Moianès, la Noguera, el Pallars Jussà, el Pallars Sobirà, el Ripollès, la Segarra, el Segrià, el Solsonès, el Tarragonès, la Terra Alta, l'Urgell, el Vallès Occidental, el Vallès Oriental i, fins i tot, la Ribagorça. Sembla del tot inversemblant que Sala hagués visitat personalment tots aquells jaciments. En aquest sentit, compartim plenament la possibilitat ja apuntada per Nolla i Sureda a propòsit del material de Corçà i Empúries, és a dir, que Sala segurament comprà les peces trobades fora d'Osona, sense que puguem precisar res més sobre aquesta qüestió.

D'aquesta forma, ens hem d'imaginar un Sala, reconegut excursionista osonenc, freqüentant jaciments de la comarca, d'on obtenia directament peces arqueològiques per a la seva col·lecció. Però també ens l'hem d'imaginar atent i bon coneixedor del mercat d'antiguitats, amb una evident predilecció o facilitat, pel que sembla, per obtenir peces procedents de jaciments barcelonins i lleidatans.

Consideracions finals

La col·lecció arqueològica de Sala ocupa un espai similar al d'altres col·leccions privades catalanes de finals del s. XIX i principis del XX, com podrien ser les de Juan Rubio de la Serna, Ferran de Sagarra, Manuel Cazorro, Miquel Bosch, Eduard Camps, etc. Amb tot, la col·lecció de Sala tenia una particularitat interessant. A diferència de les de Sagarra o Rubio de la Serna, que bàsicament contenien materials procedents dels seus treballs en jaciments de la seva propietat (la necròpolis ibèrica de Cabrera de Mar en el cas de Rubio, Puig Castellar en el cas de Sagarra), la col·lecció de Sala ja hem vist que no estava lligada a un únic lloc, malgrat el lògic predomini de materials osonencs. Era una col·lecció cronològicament i geogràficament molt àmplia, que denotava el seu ambició afany col·leccionista de materials arqueològics.

Ja hem comentat, també, la manca de publicacions de Sala en relació amb la seva activitat arqueològica. Afortunadament, l'acció del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'IEC, dirigit per Bosch Gimpera,²⁴ va permetre l'estudi científic del material. En aquest sentit, cal recordar que durant la segona meitat de la dècada de 1910 Bosch estava decididament implicat en la tasca de sistematització de la prehistòria de Catalunya,²⁵ fet que el va portar a estudiar diverses col·leccions privades catalanes, entre les quals s'incloïa, com ja hem comentat, la col·lecció de Sala. El resultat d'aquell esforç fou, entre d'altres, l'obra clàssica *Prehistòria*

24. A la memòria del Servei publicada el 1923, Bosch feia referència a l'estudi de les col·leccions privades de Lluís Marià Vidal, Manuel Cazorro, Francesc Maspons, Miquel Bosch, Eduard Camps, Josep Maria Cama i, per descomptat, Josep Sala (Bosch Gimpera, 1923: LXVI).

25. Cortadella, 2003: LV1 i s.; Gracia, 2011: 195 i s.

catalana, on Bosch feu bon ús de tot aquell material.²⁶ És, doncs, gràcies a la tasca de Bosch que aquell fenomen col·leccionista privat, que tan bé representa Sala, acabà formant part del relat de la nostra prehistòria.

Apèndix documental

Carta de Josep Sala i Molas a Joaquim Miret i Sans. Vic, 25 de novembre de 1914. Text manuscrit. Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans.

Sr. D. Joaquim Miret.

Molt Sr. Meu: ma colecció consisteix en un miler de destraletes (hachas) neolítiques, alguns instruments de sílex tallats, pochs d'os, puntes de fletxes d'aram, id de ferre de totes edats, un hermós sabre del segle XI sembla, apart algun incunable, excepte aquests ultims, o sia'ls incunables, tot català.

Dijous ab els amichs Vilaplana, Pericas... anem a acabar l'exploració d'un castell que vaig descobrir a Malla hont hi hem trovat molts trossets de ceràmica, un dart... Si volen concorrehi avisim que si arriban al tren de las dotze, que surt de Sarrià a las 9 1/2, els esperarà una tartana, pero millor si venian en el primer tren que axis, ab mes detenció, veurian ma colecció y a la tarde el castell.

Mani a son affm

Josep Sala Molas

Vich 25-IX-14.

Bibliografia

- ANÒNIM. «Secció oficial. Sessió ordinària de 6 de maig de 1917». *Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural*, 17/5 (1917), p. 49-52.
- BASSEGODA, B. (ed.). *Col·leccionistes, col·leccions i museus. Episodis de la història del patrimoni artístic de Catalunya*. Bellaterra, 2007.
- BOSCH GIMPERA, P. «Enterraments a Centelles». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 5 (1915a), p. 862-863.
- «La Col·lecció Sala, de Vich». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 5 (1915b), p. 873-874.
- *Prehistòria catalana*. Barcelona, 1919.

26. Bosch hi va incloure nombroses referències a Sala i a la seva col·lecció (Bosch, 1919: 19, 117, 123, 126, 130-143, 166-167, 273).

- «Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans. — Memòria presentada a la Secció Històrico-Arqueològica». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 6 (1923), p. LXIV-LXVII.
- CAO, D.; SUREDA, M. «El museu del Cercle Literari de Vic (1879-1888). Una fita en els orígens de la museologia a Catalunya». *Ausa*, 25 (2011), p. 131-172.
- CASANOVAS, A. «L'Exposició de Barcelona de 1929 i el IV Congrés Internacional d'Arqueologia». A: ROVIRA, J. (ed.). *Museu d'Arqueologia de Catalunya: 75 anys (1935-2010). Miscel·lània commemorativa*. Barcelona, 2010, p. 123-133.
- «Una visió en clau intimista del Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans. La correspondència entre Pere Bosch Gimpera i Josep Colominas Roca». A: ROVIRA, J. (ed.). *La dècada prodigiosa 1914-1924. L'arqueologia catalana, un instrument vertebrador al servei de la Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona, 2015, p. 65-87.
- CATASÚS, A. *Josep Maria Pericas i Morros, arquitecte noucentista (Vic, 1881 - Barcelona, 1966)*. Vic, 2016.
- CORTADELLA, J. «Historia de un libro que se sostenía por sí mismo: La *Etnologia de la Península Ibérica* de Pere Bosch Gimpera». A: BOSCH GIMPERA, P. *Etnologia de la Península Ibérica*. Pamplona, 2003, p. IX-CCXLIV.
- «L'Institut d'Estudis Catalans i el Museu d'Arqueologia». A: ROVIRA, J. (ed.). *Museu d'Arqueologia de Catalunya: 75 anys (1935-2010). Miscel·lània commemorativa*. Barcelona, 2010, p. 57-71.
- DANÉS, J. «Antiguitats de Tona». *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*, 450 (1932), p. 325-347.
- FERRER, M. T. *Joaquim Miret i Sans. Semblança biogràfica*. Barcelona, 2003.
- FONTBONA, F. «Donacions de particulars a museus catalans fins a la Guerra Civil». A: ROVIRA, J. (ed.). *Museu d'Arqueologia de Catalunya: 75 anys (1935-2010). Miscel·lània commemorativa*. Barcelona, 2010, p. 73-83.
- GRACIA, F. *Pere Bosch Gimpera. Universidad, política, exilio*. Madrid, 2011.
- GRACIA, F.; CORTADELLA, J. «La institucionalización de la arqueología en Cataluña: El *Servei d'Investigacions Arqueològiques del Institut d'Estudis Catalans*». A: BELÉN, M.; BELTRÁN, J. (ed.). *Las instituciones en el origen y desarrollo de la arqueología en España*. Sevilla, 2007, p. 257.
- HUÉLAMO, J. M.; SOLÍAS, J. M. *Mapa del Patrimoni Cultural de Sùria*. Sùria, 2010.
- MARTORELL, F. «Memòria presentada per l'Institut d'Estudis Catalans als excel·lentíssims senyors president de la Diputació i alcalde de Barcelona donant compte dels treballs fets durant l'any 1914». *Anuari de l'Institut d'Estudis Catalans*, 4/1 (1915), p. XV-XLIII.
- NOLLA, J. M.; SUREDA, M. «Materials d'una sepultura romana de Corçà (Baix Empordà) al Museu Episcopal de Vic». *Quaderns del Museu Episcopal de Vic*, 4 (2010), p. 111-122.

- ORDEIG, R. «Museus, col·leccions i exposicions en el Vic del segle XIX». *Ausa*, 14 (1991), p. 325-356.
- PADRÓS, C. «El territori de la Plana Ausetana i el seu entorn des de l'Ibèric Ple a l'Alt Imperi». *Cypsela*, 18 (2010), p. 243-262.
- PETIT, M. A. «La cista de "Serra Subirana", Muntanyola (Barcelona)». *Información Arqueológica*, 17 (1975), p. 123-125.
- PLADEVALL, A. «Josep M. Pericas i Morros, arquitecte». *Ausa*, 9 (1980), p. 147-154.
- PLADEVALL, A.; CATALÀ, P. «Castell d'Orsal o de Malla». A: *Els castells catalans*. Vol. IV. Barcelona, 1973, p. 819-825.
- RIUS, J. «Excavació de sepulcres megalítics». *Butlletí de l'Institut d'Estudis Catalans*, 6 (1923), p. 481-505.
- ROMA, F.; GINESTA, X. «L'excursionisme a Vic en el primer terç del segle XX: el cas del Centre Excursionista de Vic». *Ausa*, 22 (2006), p. 437-476.
- SALA, J. «Menhir o perafita de la Garriga del Soley». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, 1 (1912a), p. 7-10.
- «Quelcom referent al Castell de Sant Hipòlit de Voltregà». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, 4 (1912b), p. 64-67.
- «Quelcom referent al Castell y familia Orís». *Butlletí del Centre Excursionista de Vich*, 5 (1913), p. 78-84.
- *El condado de Ausona en el Medio-evo. Estudios I. Roda de Ter, ciudad medioeval*. Vic, 1930.
- *El condado de Ausona en el Medio-evo. Estudios II. Orígenes de las familias condales catalanas. Siglos VIII y IX*. Vic, 1933.
- «De unas relaciones entre las familias condales de Ausona, Carcasona, Razés y Tolosa, en el siglo IX», *Ausa*, 2/21 (1957), p. 485-491.
- SCHNAPP, A. *La Conquête du passé: aux origines de l'archéologie*. París, 1993.
- TORNAFOCH, X. *Catalanisme, carlisme i republicanisme a Vic (1899-1909)*. Montserrat, 2002.